

(f.eks. om arbejderbyggeforeningen »Frem« 1980). Men alligevel er »Industrialiseringen af Lyngby« også i sig selv en alsidig belysning af industrisamfundet Lyngby med et godt overblik og et bredt helhedssyn, hvori industri, mennesker, bysamfund og fysisk miljø er føjet fint sammen.

Peter Dragsbo

TH. SØRENSEN: Social-statistiske undersøgelser over byarbejderes og landarbejderes levevilkår, arbejdsulykker, børnedødelighed og økonomisk og erhvervsbetinget dødelighed i anden halvdel af det 19. århundrede. Indledt med en biografi over Th. Sørensen og en bibliografi over hans forfatterskab ved ERIK STRANGE PETERSEN. Bind I–II. Kbh., Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie, 1984. 263 og 456 s.

Gennem en menneskealder satte Th. Sørensen (1839–1914) sit præg på dansk socialpolitik principper og praksis i et omfang, der tåler sammenligning med K. K. Steinckes indsats. Som praktiserende læge i Hobro 1869–92 engagerede han sig i byens og egnens sociale og politiske udvikling. Efter sygekasselovens vedtagelse blev han 1892 udnævnt til sygekasseinspektør, et hverv han var næsten selvskreven til i kraft af sit arbejde i den lovforberedende kommission. Det blev hans opgave at udfylde lovens bestemmelser. Han gjorde dette på en måde, der vandt ham respekt langt ud over hans oprindelige, konservative miljø. Navnlig vandt han arbejderbevægelsens tillid, og han blev senere en naturlig centrumsfigur i den kommission, der forberedte loven om statsanerkendte arbejdsløsheds-kasser. Ved dens vedtagelse 1907 blev han udnævnt til arbejdsløshedsinspektør. Sammen med ledelsen af De samvirkende Fagforbund udformede han principperne for A-kassernes funktion.

Th. Sørensens forudsætninger for dette virke var et omfattende socialstatistisk arbejde i 1880'erne. Mest kendt og benyttet i vore dage er vel »Et Bidrag til Belysning af Kjøbstadsarbejdernes Vilkaar« (1880) og »Markarbejdernes Vilkaar i jyske Hedeamter« (1881). Men hans interesse udvidedes til brede nationale undersøgelser af arbejdsulykker og deres årsager, af børnedødeligheden i forskellige befolkningslag og de økonomiske forholds og beskæftigelsens indflydelse på dødeligheden. Disse pionerarbejder er nu samlet og genudgivet af Kildeskriftselskabet. De viser Th. Sørensen ikke blot som indsamler af statistiske data, men tillige som en både nøgternt ræsonnerende og engageret formidler af sine resultater.

Til denne udgave har Erik Strange Petersen udarbejdet en bibliografi over Th. Sørensens forfatterskab og skrevet en fortræffelig biografisk indledning (s. 7–52). Her gennemgås grundigt og klart Th. Sørensens virke i Hobro, udformningen af hans socialkonservative og dybt moralske holdning og hans indsats i de to nævnte inspektorater. Strange Petersen viser, hvilken snæver sammenhæng der var mellem hans grundholdninger, socialstatistiske arbejder og socialpolitiske praksis. Han blev med Marcus Rubins ord en »social demokrat med dybtgående interesser for de arbejdende klassers ve og vel« (s. 35). Med sin overbevisning om nødvendigheden af (stats)hjælp til selvhjælp kunne han mødes med socialdemokraternes krav om en statsliggørelse af den sociale forsyng. I skæringspunktet mellem disse opfattelser udformedes i virkeligheden grundlaget for velfærdspoli-

tikken i anden halvdel af vort århundrede. Med denne genudgivelse af hans vigtigste arbejder og med Strange Petersens velskrevne indledning har Th. Sørensen omsider fået sin fortjente plads i historien om dansk socialpolitiks udformning.

Niels Finn Christiansen

ANNA JORUNN AVDEM: ... gjort ka gjerast skulle. Om arbeid og levevilkår for kvinner på Lesja ca. 1910–1930. Oslo, Universitetsforlaget, 1984. 344 s. Ill.

ANDERS BRÄNDSTRÖM: »De kärlekslösa mödrarna«. Spädbarnsdödeligheten i Sverige under 1800-tallet med särskild hänsyn till Nedertorneå. Acta Universitatis Umenses. Umeå, 1984. 271 s. Ill.

Helene Dideriksen dagbog og breve 1875–1891. Udgivet ved BODIL K. HANSEN under medvirken af EVA AUKEN og AA. H. KAMPP. Landbohistorisk Selskab. Kbh., 1984. 320 s. Ill.

Alle tre bøger behandler forskellige sider af den agrare udvikling fra ca. 1800 og frem til 2. verdenskrig. I »De kärlekslösa mödrarna« undersøger Anders Brändström den faldende børnedødelighed, som satte ind i Sverige fra 1810, hvilket medførte en enorm befolkningstilvækst, som ikke kun førte til forarmelse af landbefolkningen og til urbanisering, men også til en omlægning af landbruget. Denne opbrudsperiode i Danmark skildres af gårdejerdatteren fra Møn, Helene Didriksen, som skrev dagbøger fra sit 14. år og indtil sin tidlige død som 31-årig. Landbosamfundets forandring i de sidste årtier af det 19. århundrede skildres her med kvindeøjne og viser, at historiske begivenheder påvirker kvinders liv anderledes end mænds. Denne kendsgerning tegner sig ligeledes klart i Anna Avdems lokalundersøgelse af kvinders arbejde og levevilkår ca. 1910–1930.

Avdem stiller spørgsmålstejn ved, om »det store hamskifte«, dvs. landbrugets forandring, betød det samme for kvinder som for mænd, og hun når faktisk den konklusion, at der for kvindernes vedkommende ikke var tale om noget hamskifte før efter 1945, hvor den stigende professionalisering bragte mænd ind i kreaturdriften og mælkebehandlingen, områder som hidtil havde været kvindedomineret; f.eks. bevarede kvinderne i Norge i modsætning til Danmark arbejdet som mejersker indtil 1945. Avdem kommer til dette resultat gennem en undersøgelse af husholdsstrukturen og kvindearbejdet. Selvhusholdning og naturaløkonomi var i hele perioden lige så vigtig og fremtrædende en tendens som pengeøkonomi og fremstilling af varer med salg for øje. Husarbejdet og forædlingsarbejdet ændrede sig ikke ret meget under denne første omlægning af landbruget: kvindearbejdet var produktivt og nødvendigt, hvilket får Avdem til at konkludere, at forholdet mellem kønnene var komplementært og ligeværdigt, ligesom hun hævder at de sociale forskelle (mellem madmor og pige, mellem kvinder på store og små brug) ikke var særligt store. Mens hendes teser om, at indhold og datering af hamskiftet må ændres, og at det bliver nødvendigt at inddrage hjemmesfæren og reproduktion, forekommer rimelige, er hendes synspunkter på den sociale og kønsmæssige lighed mere problematiske. Skulle kvindeundertrykkelsen først være kommet til Norge efter krigen og med den stigende pengeøkonomi? Muligvis skyldes harmonien kildemateriale og metode, dels den funktionalistiske analyse af